

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ – ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ

ΤΕΤΑΡΤΗ 3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1.α.

1. ΣΩΣΤΟ
2. ΛΑΘΟΣ

A1.β

- I. τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους
τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς
τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει
καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς·
- II. τὰς ἐνεργείας

B1. Στο ἔργο του Αριστοτέλη Ἠθικά Νικομάχεια ο Σταγειρίτης φιλόσοφος εξετάζει την γέννηση και την φθορά των αρετῶν και των τεχνῶν και την συμβολή του δασκάλου στην ἀπόκτηση τους. Αναλυτικότερα, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν οργανωμένη πολιτεία ἀναφέρεται στο νομοθέτη ὡς τον παιδαγωγὸ τῆς πόλης που με εργαλεῖο τους νόμους προσπαθεῖ νὰ εθίσει τὸ σύνολο των πολιτῶν στην ἐκούσια τήρηση τους διαμορφώνοντας με τὸν τρόπο αὐτὸ ἕνα ἀγαθὸ πολίτευμα εἰδάλλως ἕνα φαῦλο («Μαρτυρεῖ δὲ ... φαύλης»). Στην συνέχεια με τὴν χρήση του προσθετικὸ μορίου «Ἔτι» ἀναφέρει ὅτι ο εθισμὸς δηλαδή ἡ ομοιότροπη ἐπανάληψη πράξεων διαμορφώνει τὴν ποιότητα των τεχνῶν και των αρετῶν ἐπισημαίνοντας τὸν καθοριστικὸ ρόλο τῆς ποιότητας των πράξεων. Ἐτσι ο καλὸς εθισμὸς θα οδηγήσει σε καλές τέχνες δηλαδή σε ἕνα σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που ἐπιτρέπουν στον συγκεκριμένο κάτοχό τους νὰ παράγει μορφές, τεχνικὰ δημιουργήματα. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια, δηλώνει ὁ Αριστοτέλης, ἡ τέχνη μιμείται τὴ φύση· κοινὸς παράγοντας που

τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, τεχνίτης δεν είναι μόνο ο καλλιτέχνης αλλά γενικότερα ο δημιουργός, και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά όλα τα δημιουργήματα του τεχνίτη. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ο φιλόσοφος δεν εξισώνει τις τέχνες με τις αρετές αλλά εστιάζει στον κοινό τρόπο απόκτησης τους που είναι ο εθισμός και υπογραμμίζει ότι η ποιότητα του εθισμού συμβάλλει καθοριστικά στην γένεση και την φθορά τους. Με την χρήση της αναλογίας διατυπώνει δύο εμπειρικά παραδείγματα από τον χώρο των τεχνών («Ανάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί.») για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι στη διαδικασία αυτή κομβικός είναι και ο ρόλος του δασκάλου ο οποίος αποδίδεται με σχήμα εκ του αντιστρόφου («Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.»). Συγκεκριμένα ο δάσκαλος είναι ο καθοδηγητής, αυτός που μπορεί να ωθήσει τους « μαθητές» προς την εκούσια απόκτηση καλών ἔξεων αξιοποιώντας ορθά την φυσική προδιάθεση.

B2. Κοινός θεματικός άξονας των δύο κειμένων είναι η επίδραση της δικαιοσύνης στην συμπεριφορά και τις επιλογές του ατόμου στο πλαίσιο της οργανωμένης πολιτικής κοινωνίας. Στο κείμενο αναφοράς ο Αριστοτέλης ,με τον όρο συναλλάγματα εννοεί όλων των μορφών οι συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως οι οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Βλ. Ἠθικά Νικομάχεια 1133b17-18: οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγῆ ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὔσης συμμετρίας [: γιατί αν δεν υπήρχε ανταλλαγή, δεν θα υπήρχαν σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων· ούτε ανταλλαγή θα υπήρχε, αν δεν υπήρχε ισότητα· ούτε ισότητα, αν όλα τα αγαθά δεν μπορούσαν να μετρηθούν με ένα κοινό μέτρο – μετάφραση Δ. Λυπουρλής]. Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων. Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος υπογραμμίζει ότι η ποιότητα του εθισμού καθορίζει και την ποιότητα της διαμορφούμενης ἔξεως. Αναλυτικότερα, ο Αριστοτέλης επισημαίνει, μιλώντας σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο, ότι οι άνθρωποι εθίζονται να λειτουργούν μς δίκαιο ή άδικο τρόπο και η ποιότητα της αλληλεπίδρασης τους με τα υπόλοιπα μέλη της οργανωμένης πολιτικής κοινωνίας κυρίως στον οικονομικό τομέα καθορίζει και την

ποιότητα του μόνιμου χαρακτηριστικού που θα εδραιωθεί στην ψυχή τους και αυτό μπορεί να είναι η δικαιοσύνη ή η αδικία.

Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και το παράλληλο κείμενο το οποίο είναι απόσπασμα από την ομιλία του καθηγητή Μιχάλη Σταθόπουλου για την έννοια της δικαιοσύνης που επισημαίνει τον κοινωνικό της χαρακτήρα εστιάζοντας στο αίσθημα επιείκειας και κατανόησης προς τον συνάνθρωπο. Η δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται από τον ομιλητή ως το χρέος κοινωνικής αλληλεγγύης και που οφείλει να αισθάνεται και να αποδεικνύει έμπρακτα κάθε πολίτης προς τον συνάνθρωπο του. Το αίσθημα δικαίου καθορίζει και βάσει Συντάγματος όλες τις εκφάνσεις της ιδιωτικής και της δημόσιας ζωής τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Καταληκτικά γίνεται κατανοητό ότι και οι δύο διανοητές συμφωνούν και αποδέχονται τον κοινωνικό χαρακτήρα της δικαιοσύνης και θεωρούν ότι το αίσθημα δικαίου καθορίζει την συμπεριφορά και τις επιλογές του ατόμου και τον διαμορφώνει ως χαρακτήρα.

B3.

1. ΛΑΘΟΣ
2. ΛΑΘΟΣ
3. ΣΩΣΤΟ
4. ΣΩΣΤΟ
5. ΛΑΘΟΣ

B4.

Ρυπογόνος : γινόμεθα

Ανάθεση : νομοθέται

Ένδεια : δεῖ

Ξέφρενος : σώφρονες

Διάστρεμμα : αναστρέφεισθαι

B. ΑΔΙΔΑΚΤΟ

Γ1. Ποιός λοιπόν υπ' αυτές τις συνθήκες θα τολμούσε να προβεί σε τέτοια ενέργεια; Νομίζω μάλιστα ότι είναι παράδοξο εσείς, που η πόλη σας έχει διαχρονικά επιφορτίσει με την ευθύνη για τα ιερά ελαιόδενδρα, ούτε να μου έχετε επιβάλει ποτέ έως τώρα πρόστιμο γιατί καλλιέργησα τον χώρο γύρω απ' αυτές, ούτε να με έχετε παραπέμψει στο δικαστήριο γιατί απομάκρυνα κάποια, και αυτός, που ούτε καλλιεργεί κάπου κοντά ούτε είχε οριστεί υπεύθυνος ούτε είναι σε ηλικία ώστε να γνωρίζει για τέτοια ζητήματα, να με μηνύσει γιατί απομάκρυνα, υποτίθεται, ιερό ελαιόδενδρο.

Γ2.

Ο ομιλητής υπερασπίζεται τον εαυτό του από την κατηγορία ότι έκοψε ένα ιερό ελαιόδεντρο και παραθέτει πλήθος επιχειρημάτων για να στηρίξει τη θέση του. Πρώτον, δε θα ήταν λογικό να παρανομήσει σε καιρό δημοκρατίας που το καθεστώς είναι αυστηρό. Κατά την περίοδο των Τριάκοντα υπήρχαν πολύ μεγαλύτερα περιθώρια για να παρανομήσει κάποιος χωρίς να τιμωρηθεί **«δημοκρατίας ούσης παρανομεῖν ἢ ἐπὶ τῶν τριάκοντα; καὶ οὐ λέγω ὡς τότε δυνάμενος ἢ ὡς νῦν διαβεβλημένος, ἀλλὰ τῷ βουλομένῳ τότε μᾶλλον ἐξῆν ἀδικεῖν ἢ νυνί»** Δεύτερον, θα ήταν τεράστιο ρίσκο να προβεί σε μια τέτοια κίνηση και πιθανόν να ήταν ο μεγαλύτερος εχθρός του εαυτού του διότι η τιμωρία θα ήταν η ολοκληρωτική καταστροφή του **«Πῶς δ' ἂν, εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν»**. Τρίτον, η παράνομη ενέργεια για την οποία κατηγορείται δε θα του επέφερε κανένα οικονομικό ή πρακτικό όφελος, αφού δεν υπήρχε ούτε ένα ελαιόδεντρο και η ορατότητα του σημείου(δίπλα στο δρόμο και ανάμεσα σε σπίτια γειτόνων) θα καθιστούσε αδύνατο το να ξεριζώσει κανείς το σηκό χωρίς να τον αντιληφθούν **«ἀφανίζεις ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ δένδρον μὲν οὐδὲ ἓν ἐστι, μιᾶς δὲ ἐλάας σηκός, ὡς οὗτός φησιν, ἦν, κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει, ἀμφοτέρωθεν δὲ γείτονες περιοικοῦσιν, ἄερκτον δὲ καὶ πανταχόθεν κάτοπτόν ἐστιν;»** Τέλος, οι δικαστές που θα τον κρίνουν και διαχρονικά είναι επιφορτισμένοι με την προστασία των ελαιόδεντρων δεν του έχουν επιβάλει ποτέ κάποιο πρόστιμο για παρόμοιες έκνομες ενέργειες. Επομένως, πώς ο κατηγορος που δεν καλλιεργεί εκεί κοντά, ούτε είναι υπεύθυνος αλλά ούτε και στην κατάλληλη ηλικία νομιμοποιείται να τον κατηγορεί; **«τοῦτον δ' ὅς οὔτε γεωργῶν ἐγγὺς τυγχάνει οὔτ' ἐπιμελητῆς ἡρημένος οὔθ' ἡλικίαν ἔχων εἰδέναι περὶ τῶν τοιούτων, ἀπογράψαι με ἐκ τῆς γῆς μορίαν ἀφανίζεις.»**

Γ3α.

τούτον→ τούτοις

ὄς→ οἷ

γεωργῶν→ γεωργοῦ

τυγχάνει→ τυγχάνουσι

ἐπιμελητής→ ἐπιμελεταί

Γ3β.

διαβεβλημένος: διαβλήθητι

ἀφανίζειν: ἀφανιεῖν

φησιν: φαίη

περιοικοῦσι: περιώκουν

Γ4α. οὔσης: γενική απόλυτη χρονική μετοχή με υποκείμενό της το «δημοκρατίας», ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο «παρανομεῖν»

ἀδικεῖν: τελικό απαρέμφατο ως υποκείμενο του απρόσωπου ρήματος «ἐξῆν»

ἐμαυτῷ: δοτική αντικειμενική στο «κακονούστατος»

ἐλαῶν: αντικείμενο στο «ἐπιμελεῖσθαι».

ὡς ἀφανίσαντα: αιτιολογική μετοχή υποκειμενικής αιτιολογίας με υποκείμενο το «με», ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «καταστήσαι»

ἐπιμελητής: κατηγορούμενο στο «ὄς» μέσω του «ῆρημένος»

Γ4β. «Πῶς δ' ἄν, εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν, ὑμῶν οὔτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου»:

ΥΠΟΘΕΣΗ: εἰ μὴ ἦν

ΑΠΟΔΟΣΗ: ἐπεχείρησα ἄν

ΕΙΔΟΣ : ΜΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ

ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΣΕ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟ

ΥΠΟΘΕΣΗ: εάν μη ω

ΑΠΟΔΟΣΗ: έπιχειρήσω

Επιμέλεια:

Κατερίνα Καλομοίρη

Ελένη Φαΐτου

Φιλολόγοι, Φροντιστήριο Κύκλος, Γάζι

ΚΥΚΛΟΣ